

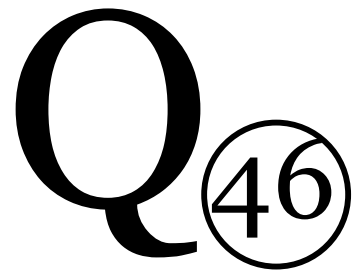
nous aprenentatges, pròtesis digitals
en l'educació permanent i mutacions relacionals

ENDREÇA

*Ara que no està entre nosaltres
ara que les cendres brollen a la terra
i l'horitzó està lleugerament encès...*

***Oferim aquest número de la revista en reconeixement
i homenatge a Michele Knobel, amiga i companya,
amb la que tant compartim encara.***

*I, mentrestant, continuem volent desaprendre i saber
i materialitzar temps-i-espai de lluites i esperances,
de llibertat, acollida i amor...*

Quaderns d'Educació Contínua

**nous aprenentatges, pròtesis digitals
en l'educació permanent i mutacions relacionals**

Editors

Iolanda Corella Llopis
i pep aparicio guadas

Consell de direcció i coordinació

Tere Vila, Encarna Such Cardona, Juanma Sanchis Marqués, M. Nieves Roselló, María José Picher, Carlos Pallarés, Rosa Navarro, Pascual Múrcia Ortiz, Dolors Monferrer Ferrando, Rosa M. González Conca, Goio Fidel Sarmiento, Manuela Fuentes Martínez, Lorena Ordiñana Pérez, Marta Malet Carol, Mila Grau Alepuz, Loles Martínez Cebrián, María Gabarda Riofrío, Francisca Borox López, Isabel Aparicio Guadas

Consell de redacció i assessorament

Antonia de Vita (UNIVR), Dolors Vinyoles (Escola de la Dona-Diputació de Barcelona), Inma Vilatersana, Jordi Vallespir (UIB), Antoni Tort (UVIC), Joan M. Senent (UV), Francesca Salvà (UIB), Manuel Rodríguez (UV), José Ignacio Rivas (UMA), Piergiorgio Reggio (UNICATT), Cruz Prado (ULASALLE), Anna Maria Piussi (UNIVR), Agustí Pascual (UV), Isabel Redaño Francés

(IPF), Sebas Parra (UdG), Josep Mª Navarro i Cantero (LFCOOP), Peter Mayo (UM), Vicent Mas (UA), Ángel Marzo (UB), Manel Martí Puig (UJI), Fernando Marhuenda (UV), Fernando López Palma (UB), Licinio C. Lima (UMINHO), Colin Lankshear (JCU), Michele Knobel † (MSU), Francese Hernández Dobon (UV), Francisco Gutiérrez † (ULASALLE), Anna Gómez (UVIC), Paula Guimaraes (UL), Rosa M. Falgás (ACEFIR), Pep Lluís Grau, Gloria Díaz (UB), Joan Colomer (UdG), José Clovis Azevedo (Centro Universitário Metodista IPA), Rafa Castelló (UV), Isabel Carrillo (UVIC), Marián Aleson Carbonell (UA), Xavier Besalú (UdG), Antonio Benedito (UV), José Beltrán Llavador (UV), Clara Arbiol González (UV), Vicent Aparicio (UV), Marina Aparicio Barberán (IPF), Consol Aguilar (UJI), David Abril (UIB), Loris Viviani (IPF), Mariola Aparicio Cortés (EOI Xàtiva), Mercè Morey (UIB), Diego Morollón (IPF), José R. Belda Medina (UA).

Correcció i traducció
Joaquín Martínez Ortiz

Disseny i maquetació
gap

Quaderns d'Educació Contínua ★ 46

Títol: Sense títol

Autor: Mijo Miquel

Tècnica: digital

Dimensions: 210x210 mm

Any: 2021

Quaderns d'Educació Contínua. Nova etapa Redacció, secretaria i administració:

C/. Sant Agustí, 7 • 46800 Xàtiva
tarepa.pv@gmail.com

ISSN: 1575-9016

ISSN: 2605-1796 (digital)

Dipòsit legal: V-5125-2000

Revista indexada en GeoDatos: Indexador de Geografia e Ciències Socials
<http://www.dge.uem.br>

(Quaderns d'Educació Contínua
no es fa responsable de les opinions
dels col·laboradors de la revista.)

Associació de Persones
Adultes Participants
CPPFAFRANCESCOSBOSCHIMORATA

L'ULLAL Edicions

TAREPA - PV
Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

IPF: Institut Paulo Freire • UV: Universitat de València • UdG: Universitat de Girona • UVIC: Universitat de Vic • UJI: Universitat Jaume I de Castelló • UA: Universitat d'Alacant • ACEFIR: Associació Catalana per l'Educació, la Formació i la Recerca/Associació Europea d'Educació d'Adults • UB: Universitat de Barcelona • FDC: Desenvolupament Comunitari • UIB: Universitat de les Illes Balears • UM: Universitat de Malta • UMINHO: Universitat del Minyo • UNIVR: Universitat de Verona • ULASALLE: Universidad de La Salle • UNICATT: Universitat Catòlica de Milà • UMA: Universitat de Màlaga • UL: Universitat de Lisboa • JCU: James Cook University • MSU: Montclair State University • LFCOOP: La Fàbrica Cooperativa

carpeta

La nova edat fosca

Daniel Tomás Marquina i Marina Pastor Aguilar • 7

De la distòpia tecnològica a la formació ciutadana en xarxes: jugar, pensar, actuar

Enric Senabre Carbonell • 22

Els efectes possibilitadors de la tecnologia en la vida diària: dos casos d'ús quotidià de dispositius digitals

Michele Knobel i Colin Lankshear • 33

contínua

L'explosió digital de l'inconscient

Franco Berardi • 43

persones, territoris i experiències

Cada vegada més 'Videodrome'

Loris Vivini • 53

Modalitat semipresencial als Centres d'Educació de Persones Adultes de les Illes Balears. Resposta eventual a la pandèmia o proposta de futur?

Sebastià Vicens Prohens • 63

L'art de parlar, l'art d'aprendre llengües als centres de formació d'adults

CFA Pere Calders, J. Maria Planas Muela, Montserrat Moral Vinyoles • 72

L'esperança com a punt d'inici del sentir i el sentit del caminar cap a un horitzó de canvi. Grup de Dones de l'Escola de la Pau del Casal Claret de Vic

Marta Tàpia Masegosa • 81

Flipped Classroom com a ferramenta didàctica en Formació Professional Bàsica en Centres d'Educació d'Adults

Patricia Martínez Cano • 90

Repensant les tecnologies de l'aprenentatge i el coneixement des d'un centre municipal d'FPA

Yolanda Corella Llopis, Marta Malet Carol i Milagros Grau Alepuz • 99

investigació

La utilització de les actuals tecnologies en l'educació: un canvi de paradigma o una paradoxa a reconciliar?

Agustí Pascual Cabo • 115

arxiu

dialogica

Pandèmia i connectivitat: l'experiència de la Universitat Popular de València

Isabel Lozano Lázaro i tot el seu equip humà • 125

fotografia • 133

webs

L'alfabetització digital i pensament crític front a la desinformació • 135

Com participar

Quaderns d'Educació Contínua?

Les pàgines de la nostra revista estan obertes a tot tipus de col·laboracions relacionades amb l'Educació i la Formació de les Persones Adultes. El nostre interès és oferir la publicació a tots aquells que desitgen col·laborar en ella exposant els seus coneixements, les seues reflexions i experiències analitzades. Així com també a les persones i institucions que desitgen difondre a través dels Quaderns d'Educació Contínua les seues iniciatives i activitats dins d'aquest àmbit.

Les col·laboracions han de requerir les següents condicions bàsiques:

- L'extensió dels treballs serà de 10 pàgines en format DIN A-4, a doble espai, amb un títol que sintetitze el seu contingut. És convenient d'intercalar apartats que divideixquen i ordenen les diferents parts de l'exposició.
- S'enviarà dues còpies del treball acompanyades d'una versió d'aquest en suport informàtic, preferentment en Winword. S'aconsella, si el tema ho permet, incloure gràfics, quadres sinòptics, etc., que il·lustren i completen el contingut del text.
- Com és natural la revista podrà realitzar una «correcció d'estil» sobre el text original, que en cap dels casos alterarà els conceptes ni l'enfocament adoptats per l'autor.
- Notícies i dades per a ser incloses en les pàgines informatives de la revista, sobre congressos, jornades, convenis, acords, programes, plans, iniciatives, projectes; cursos, conferències, debats, premis i cursos; publicacions de llibres, revistes, manuals, etc.
- Ha d'incloure sempre la font responsable i les notes de referència on el lector pugui requerir major informació.

De la distòpia tecnoeducativa a la formació ciutadana en xarxes: jugar, pensar, actuar

Enric Senabre Carbonell, IES Ramon Llull de València

1. La societat xarxa i els nous espais educatius digitalitzats

La utopia del desenvolupament tecnològic de l'educació ha trencat les barreres de l'escola i ha envaït el món de la formació contínua i l'educació permanent. Si en el context escolar el disseny d'una teleeducació modèlica, carregada d'andròmines tecnològiques, connectada de forma continuada i implementada de manera harmònica amb un alumnat motivat i atent, que troba un sentit educatiu a la seua activitat en el context del tercer entorn (E3) que va dibuixar Echevarria als inicis de la Societat Xarxa ha esdevingut un mite recurrent, no és menys cert que aquesta mitologia tecnològica s'ha estès als àmbits de la formació contínua i l'educació permanent.

A més, la pandèmia ha accentuat aquestes tendències, presentant com a inevitables unes transformacions tecnològiques que transformaran la metodologia i estructura de l'activitat educativa. S'afirma de manera ben poc crítica que l'escola, aquella vella institució plena de parets, tanques i murs, haurà de deixar pas a una nova institució virtualitzada en què el saber estarà a l'abast de tothom i l'alumnat només haurà d'agafar-lo i servir-se'n al seu gust.

Malauradament, l'experiència d'aquests dos cursos pandèmics ha mostrat que les coses no són tan simples i que l'educació sense arrelament emocional i personal perd bona part del seu sentit. Ben a l'inrevés, ens ha mostrat que la concepció d'una educació digital està captiva d'un model de saber acumulatiu i objectiu que fa temps que no existeix enlloc. Ni la virtualitat al cent per cent, ni de manera alterna, solucionen els problemes de motivació, comprensió i estructuració de la informació que l'alumnat d'escoles i instituts necessita solucionar. I, a més, hem vist que aquell alumnat amb estils d'aprenentatge diversos o no estrictament acadèmics encara troba més dificultats per desenvolupar aquestes habilitats. El resultat ha estat una accentuació de la diversitat sense aconseguir integrar-la, ni corregir les desigualtats de partida.

Paral·lelament, en aquesta situació digitalitzada les grans empreses tecnològiques han trobat en l'escola un mercat immens i molt abellidor, i s'hi han llençat a conquerir-lo amb l'aquiescència benintencionada o clarament interessada d'alguns gestors educatius. El resultat ha arribat en forma de grans inversions en tecnologia física i en software educatiu que no sempre són rendibilitzades pedagògicament i que, massa vegades, resulten ser un cavall de Troia en la concepció educativa i en l'extracció de dades de l'alumnat.

2. La distòpia tecnoeducativa del mercat de la formació contínua

Si traspassem aquesta equació a l'educació permanent, trobem el mateix sistema corregit i augmentat, un sistema bastit d'empreses privades, des de grans tecnològiques a multinacionals de l'educació, que ofereixen

cursos virtuals per tot tipus de llocs de treball catalogats de manera específica. El sector públic va darrere, o bé finançant aquests cursos privats amb fons públics, o bé organitzant-los directament o a través d'ONG i sindicats, però copiant la intencionalitat, metodologia i sentit social. Es tracta, sembla, de dotar als i les treballadores d'una formació específica que els capacite per a desenvolupar habilitats en llocs de treball concrets per als quals necessiten aquesta titulació.

La compra-venda de titulacions s'ha convertit en una de les principals conseqüències no desitjades explícitament d'aquest sistema, però que es trobava inscrita en el disseny mateix de la formació. Si del que es tracta és de dotar de titulació específica per noves faenes, el mercat diu de seguida «ací les teniu», i es llança a oferir titulacions que tenen com a finalitat fonamental el títol o la certificació.

Per si de cas aquest mercat no s'amplia de manera suficient, sempre queda l'enfocament futurista segons el qual no coneixem encara els llocs de treball que necessitarà el mercat laboral del futur. En consonància, es proposen formacions en habilitats generals per a llocs de treball que encara no existeixen, però per als quals caldrà mà d'obra ben formada... Ben formada, en què? Les empreses de formació digitals, aplicacions futuristes i cursos de teleformació floreixen sense mesura en aquest context abonat per una propaganda educativa que la mostra con la ferramenta perfecta per encaixar en un mercat digitalitzat.

El resultat ha estat, amb aquestes receptes poc avaluades, un model educatiu distòpic que, més enllà d'oferir possibilitats infinites de formació a través de sistemes deslocalitzats i virtualitzats, simula un mercat de titulacions amb poca utilitat pràctica i molt de falsedats i mentides empaquetades en formats suposadament moderns i tecnològics.

I el que és pitjor, ha implantat un model educatiu utilitari i finalístic, economicista, que no atén al procés educatiu ni als objectius generals de formació personal i ciutadana, sinó que redueix aquest procés a una simple adquisició de competències (en el sentit original del terme, unes competències professionals, concretes i aplicades a llocs de treball catalogats) que no tenen en compte ni els drets laborals, ni el creixement personal, ni la participació ciutadana en contextos socials més amples, una educació inspirada en els mecanismes del mercat que té com a objectiu la formació de treballadors adients a les necessitats del sistema i consumidors compulsius, en una clara traïció als principis bàsics de l'educació democràtica (Fernández Martorell, 2008, 22). És la reducció de l'educació a ensinistrament o, en paraules de Marina Garcés (2020, 29) «*es redueix la noció d'aprenentatge a la de comportament*», abandonant tota pretensió emancipadora d'una educació integral i alliberadora. La utopia tecnològica esdevé una distòpia de control laboral, emparada en dispositius digitals i administrada per algorismes que treballen el big data.

3. La utopia de la formació ciutadania i crítica

Allò que obliden aquestes propostes, de manera intencionada o descurada, és el sentit integral de l'educació. A més d'aquestes formacions concretes i aplicades en competències professionals, existeix una competència (si aquest concepte descriu alguna cosa) més general que les engloba totes, la ciutadana i social, i que dona sentit a la resta d'aplicacions i funcionalitats socials. I si algun tipus d'educació ha d'ocupar-se en formar la ciutadania en aquesta competència, aquesta és l'educació permanent, perquè la formació d'una ciutadania crítica que participe políticament de manera activa i que siga capaç de valorar i distingir les diferents propostes polítiques en sentit ample, és una exigència que qualsevol societat democràtica estable necessita instaurar si vol sobreviure i no caure en paranys pseudodemocràtics o democràcies de baixa qualitat. Com diu Victòria Camps, el triomf de la postveritat en les societats actuals, implica una democràcia de baixa qualitat que «substitueix el coneixement per la comunicació buida» (Camps, 2017, 99) i, amb aquesta, el triomf dels manipuladors i els «mals sofistes» que venen vehemència i partidisme en compte de raonament i discurs. Per això es fa més necessari que mai desenvolupar aquesta competència ciutadana i social.

Del que es tracta amb el que diem és, en paraules de Marina Garcés (2017,11), de repensar la relació entre saber i emancipació, entre informació purament acumulativa i fragmentària i la seua organització racional assimilada críticament i processada en un context alliberador (Gimeno i Pérez, 2005, 32). També Jaume Carbonell reivindica aquest paper emancipador d'una informació contrastada i fiable, que es converteix en un dret fonamental imprescindible de les societats democràtiques modernes (Carbonell, 2019, 84). I aquesta tasca, en el context d'una educació permanent que s'allarga al conjunt del transcurs vital personal, ja no pot dependre d'una guia exterior o una formació reglada i estructurada, sinó que s'ha de plantejar en el context de l'autoformació. El gènere humà com a col·lectiu, la humanitat, no pot rendir-se a models merament reproductors dels processos socials, per això no pot abandonar la tasca pendent d'autoeducar-se i aprendre per a viure més dignament. La tendència en el nostre present consisteix a oferir tot tipus de *gadgets* tecnològics per a una salvació que sona a estúpida, un «*smart*» per a uns habitants idiotes. Però nosaltres volem reivindicar, amb Garcés, que tenim capacitat per educar-nos a nosaltres mateixos amb la finalitat de construir un món més habitable i just.

Aquesta formació, aquesta concepció de l'educació com un saber activador a la recerca de l'emancipació és l'única que ha de ser permanent, perquè les societats democràtiques necessiten una ciutadania desperta i actualitzada, que valore i participe en els diferents diàlegs sobre qüestions socials i econòmiques que es presenten, que valore els saber, la informació i la formació personal com una via cap a la emancipació personal i col·lectiva. Però aquesta formació no és pot fer de mane-

ra aïllada o individual, necessitem partir de la «convivència i la cooperació» (Carbonell, 2019, 63) per bastir aquesta educació ètica i política que ens ajude a comprendre el món en què vivim. Ningú s'educa sol ni educa a altres, sinó que ens eduquem mútuament.

I aquesta educació ciutadana s'ha de fer sobre qüestions generals i aplicades, per això, debats sobre les pensions, drets laborals, avortament, eutanàsia, llibertats d'expressió i manifestació o sobre les mesures per implantar la igualtat de gènere, són qüestions recurrents i que reapareixen en diferents circumstàncies i davant de les quals necessitem tenir una ciutadania formada i amb referents fermes per participar activament i democràtica en aquests debats de transcendència política fonamental. O això, o el predomini de les Fake news i una postveritat que es presenta com a inevitable.

Com afirma Concha Martínez (2020, 121) necessitem fer un *“gir en la idea mateixa d'aprenentatge: quan gaudeixo amb algun coneixement, quan m'interessa, quan calmo les meues inquietuds, quan puc donar resposta al que esta passant i arribo a comprendre el món, quan em serveix per pensar qui soc, quan aconseguixo una petita creació, llavors se que estic aprenent.*

L'alliberament és el resultat d'aquesta resistència, perquè el coneixement té sentit si serveix per alliberar l'ésser humà de les seves pors, de la seva ceguesa, de la seva presó...”

Tant Martínez com Garcés proposen una educació integral que tinga com a objectiu l'alliberament personal i l'emancipació col·lectiva, ideals que coincideixen amb els d'una Il·lustració inacabada que ha de ser reivindicada i no pot ser abandonada. Per superar els cants de sirena de la postveritat i la manipulació informativa i política haurem d'exercitar el “pensament crític”, “que implica bona informació i capacitat per avaluar críticament la informació a la disposició de la ciutadania.” (Muñoz, G. 2020, 57). Aquest és l'objectiu que guia la nostra proposta educativa i que no es pot oblidar, perquè si perdem l'objectiu emancipador, l'educació queda reduïda a un simple joc de poder econòmic i tecnològic.

4. L'educació ciutadana en xarxes

Ara bé, com podem potenciar aquesta formació? La podem fer de manera formal, a través de cursos d'ajuntaments i institucions, o d'extensió universitària o universitats de majors, oferts fonamentals per universitats públiques, que amplien d'aquesta manera la seua oferta, però també és cert que afecten de manera molt reduïda a un públic elitista i amb una formació prèvia sense necessitats laborals ni imperatius de titulació. El paper que juguen aquest tipus d'oferta és interessant però testimonial, i ha acumulat avantatges amb la digitalització, si bé també ha perdut el seu caràcter socialitzador que constituïa un dels seus avantatges principals.

La solució ha de vindre de l'educació informal, i especialment fent servir l'andròmina que tots tenim a la butxaca, el mòbil i les xarxes socials que copen la seua utilització, d'aquesta manera podrem desbordar les barreres de l'educació formal i aprofitar el poder difusor de les plataformes privades per estendre missatges educatius i democràtics. A través dels terminals que tothom porta a la butxaca, podem dur a terme una nova educació ciutadana que fomenti la participació. Es tracta de mediar críticament el nostre ús de la tecnologia digital i potenciar una utilització crítica. En aquest sentit la responsabilitat personal, la capacitat humana d'autoeducar-se serà fonamental. No podem descarregar en instàncies externes la responsabilitat del nostre sentit crític, si la Il·lustració és «la sortida de la culpable minoria d'edat de la humanitat» en paraules de Kant, la nova Il·lustració educativa que proposem haurà de partir de la assumptió de la responsabilitat autoformativa de la ciutadania.

Evidentment, haurem de superar la divisió artificial entre apocalíptics i integrats, perquè la demonització que es fa normalment d'aquest mitjà des de la intel·lectualitat benpensant sol estar basada en prejudicis i es resumeix en una demanda de control racional de l'ús dels mitjans, sinó de tancament i eliminació d'aquestes. Una proposta digna, però impossible, coherent i heroica però hipòcrita per a una societat que treballa, socialitza i s'informa a través d'aquests mitjans.

Ara bé, tampoc podem ser ingenus, sabem que les plataformes i aplicacions que monopolitzen els nostres mòbils no són altruistes, com defensa Marta Peirano (Peirano, 2019), la periodista especialitzada en tecnologia que alerta dels perills de les noves xarxes socials i del seu negoci entorn a les nostres dades. Peirano alerta del risc que representen unes plataformes en mans de grans empreses multinacionals que controlen la nostra atenció, les nostres dades i, per tant, tots els nostres moviments. La seua proposta és una actitud crítica i atenta a la deriva economicista del món xarxa que s'ha convertit en un gran mercat controlat pels venedors de felicitat, una felicitat enllaunada i servida segons demanda del consumidor. La seua és una proposta interessant que ens ha de guiar en l'anàlisi crítica de les xarxes socials, que hem de saber difondre. La proposta de Peirano ha de ser escoltada, però com a ensenyants hem de filtrar-la i adaptar-la a un context educatiu. Hem d'aconseguir que siga la ciutadania la que se n'adone de la manipulació que implica l'actual sistema econòmic-tecnològic, i per això haurem d'entrar en el sistema. Des de fora serà difícil guanyar persones crítiques, més enllà de les que ja ho són, i haurem d'intentar ajudar al conjunt de la ciutadania a obrir els ulls per ella mateixa i no des d'una postura de superioritat prepotent.

Des de la consciència d'aquests condicionaments tecnològics i de control, proposem un ús agosarat i dinàmic, amb intencionalitat didàctica i sentit crític de les xarxes socials. Si tenim en compte que la interpretació de missatges depén no sols de

l'emissor, sinó també de l'educació audiovisual dels receptors, ens adonarem de la necessitat de formar la ciutadania en TIC i mitjans audiovisuals. Els avantatges que proporciona en són un grapat i les aplicacions infinites, però sobretot, formarem persones crítiques que saben interpretar missatges i fer-los front si estan basats en falsedats, mentides o mitges veritats.

Per aconseguir-ho, haurem de convertir-nos en aprenents-ensenyants, en difusors de contrainformació, en pols d'irradiació ideològica i crítica. Cap curset de formació ens ensenyarà a distingir una Fake-news d'una informació fonamentada (o sí, però només per aquells que s'hi matriculen), necessitem aprendre a distingir-les de manera autònoma, llegint, comparant, analitzant. En una societat que desdibuixa els límits entre «virtual» i «real», cal aprendre a discernir allò «autèntic» en condicions canviants i amb necessitat de contextualització, de la falsedat construïda des d'una emocionalitat desbocada que és la que predomina en les xarxes socials (Zafra, 2017, 188). Hem de deixar de pensar que la solució vindrà de fora, que algú ens alliberarà de la mentida, que ens portarà la veritat. No, aquesta transformació l'hem de fer nosaltres i ajudar als demés a fer-la, ampliar el cercle crític. Les xarxes ofereixen aquesta possibilitat, la de convertir-se en editor, en generador de continguts, i, per tant, en difusor d'una visió compromesa amb la humanitat. No és fàcil, plantegem lluitar en una guerrilla desigual, en què segurament, perdrem la batalla, però l'objectiu no és vèncer, sinó aprendre, fer un recorregut personal que ens convinga de les limitacions, manipulacions i control a què ens sotmeten aquestes plataformes. I, de segur, en moltes ocasions tindrem la temptació d'abandonar aquestes xarxes com han fet personalitats del món polític i cultural recentment, però aquesta no pot ser la solució perquè aleshores haurem perdut la guerra abans de lluitar, «les guerres no s'acaben encara que abandonem la batalla» (Mansilla, 2021). Hem d'entendre com funcionen aquestes xarxes, hem d'identificar l'algorisme i detectar les fake news que els venedors de bots difonen sense vergonya, i sols aleshores canviarem la nostra actuació digital i l'adaptarem a uns objectius clarament emancipadors.

5. L'educació cívica en xarxes

Per tant, més enllà de les propostes tecnoeducatives que hem descrit abans, quines poden ser les potencialitats de les xarxes socials en l'educació permanent? Doncs és evident, que aporten molts factors positius i facilitadors d'una formació integral. Ara bé, haurem de tenir en compte que estem parlant d'una educació política en el sentit més ample de la paraula, una educació que ha de prendre partit pels valors democràtics i que participe en el seu potenciament i difusió. Una educació que forme persones autònomes, crítiques i autosuficients, capaces d'enfrontar situacions canviants amb eines polivalents.

² Es pot consultar a <https://www.uvic.cat/museu-virtual/investigacions/araef>.
Apartat: Activitats.

Tota educació és política, en el sentit que ho afirma Martínez Martorell (2020, 117), perquè qualsevol acció amb finalitat educadora té un rerefons ideològic que normalment es vol amagar o dissimular. I en aquest cas de què parlem, el de les xarxes socials, més encara. No podem oblidar en la nostra actuació educativa que estem utilitzant uns artefactes ideats per colonitzar la nostra atenció (Garcés, 2017, 52) i obtenir una rendibilitat econòmica. Aquest haurà de ser un dels elements que haurem de mostrar i oferir a la reflexió crítica entre la ciutadania, perquè si no en som conscients del rerefons ideològic que dirigeix la seua actuació, serà impossible donar-li la volta i convertir-lo en un element emancipador, en un factor polític que treballi per la transparència i foment de la ciutadania crítica.

Amb tot, els avantatges que ens aporten les xarxes no són menyspreables.

En primer lloc, l'aprenentatge en xarxes fomenta l'autonomia, la capacitat d'aprendre a aprendre, però per aconseguir-ho no podem caure en activitats dirigides, pautades i especificades amb un llistat interminable d'instruccions, però en contextos digitals. Hem de plantejar aquesta educació des del descobriment personal, la capacitat d'imaginar i crear. Cal obrir camins, estimular la motivació i la curiositat, fomentar la llibertat i la creativitat, desenvolupar la consciència crítica i la capacitat de reflexió de manera autònoma. Com afirma Marina Garcés (2020, 41): *«L'autonomia entesa des de la gestió de l'aprenentatge porta a l'exercici de la llibertat com a autoregulació eficaç, basada en el potencial d'adaptació a una realitat incerta i canviant»*.

I aquesta pretensió que plantegem encaixa a la perfecció amb les noves teories sobre neuroeducació, perquè les propostes de la neurociència i els estudis sobre l'aprenentatge i la formació de la consciència moral apunten a aquest tipus d'aprenentatge integrat, motivacional i autònom. Si ens remetem als estudis de neuroaprenentatge (Marina, 2012, Morgado, 2012) trobem que un aprenentatge flexible, adaptat a les circumstàncies personals i imbricat amb un contingut social i emocional és més efectiu que un repetitiu, rígid i ràpid o urgent. Per tant, aprofitar les xarxes socials per enfortir un aprenentatge significatiu implica caminar en la direcció que ens apunten les investigacions en neuroaprenentatge.

Haurem de fomentar aquesta participació lliure i personal en diferents plataformes, de tal manera que es fomenti la flexibilitat de l'aprenentatge i relacionar-lo amb el món de les emocions, construir el coneixement de manera relacionada amb les competències socials, que hauran de ser fomentades, i fer-ho d'una manera que atraga l'atenció a través de recompenses personals significatives. En resum, l'ensenyat ha d'esdevenir ensenyant, perquè aquesta és l'única manera d'aprendre.

En segon lloc permet la creació i difusió de contingut de manera fàcil i ràpida facilitant aquest paper d'ensenyant en que hem de convertir als ensenyats, es tracta de

fer interactiva i reversible la relació entre receptor i emissor. En un context d'educació permanent, l'autoformació és vital, ja ho hem dit, però no ho és menys l'educació entre iguals, perquè tothom pot exercir el paper de pol irradiador de continguts i missatges democratitzadors, crítics i emancipadors. En xarxes, la repetició s'entén com a criteri de veritat, per això hem de generalitzar la nostra participació amb missatges de tolerància, enteniment i discussió raonada,

Per tant, hem de fer de l'educació una activitat flexible, creativa i motivadora, adaptada als contextos emocionals i morals en un llenguatge comprensiu i actiu. Justament tot el contrari del que es fa des de les plataformes de formació professional permanent, on solen creure que la repetició i la rigidesa són les millors maneres d'aprendre. Per això una sinergia entre aprenentatge permanent i xarxes socials pot esdevenir una combinació més satisfactòria que la formació tradicional o professionalitzada d'un saber compartimentat.

La tercera característica parteix de la implicació que proporciona el debat raonat en xarxes. Més enllà de considerar aquesta implicació d'una manera impersonal, amb un distanciament emocional i personal que fomenta una actitud poc empàtica, uns compromisos febles i uns vincles personals fràgils, a més d'una superficialitat en l'abordatge de situacions compromeses moralment parlant, haurem d'adonar-nos-en que la capacitat simbòlica humana obliga a prendre's seriosament aquesta activitat. Les opinions expressades en xarxes, tenen repercussions personals, tant per les persones que les expressen com per a les persones a les quals afecten. La concepció superficial d'aquesta activitat, oblida que darrere de cada identitat (d'aquelles que no tenen el seu origen en granges de bots) existeixen persones que aprenen, senten i evolucionen en les seues opinions morals i personals.

Una altra característica que aporta la participació en xarxes és l'enfortiment d'una identitat variable i adaptativa, flexible i tolerant, tot el contrari del que es pensa normalment, que les xarxes aporten un aïllament individualitzat i una fragmentació de la identitat en ciberidentitats modelables en funció del context. En canvi, nosaltres pensem que les identitats són calidoscòpiques i que participem de diferents matisacions en circumstàncies diverses. No és cert que la participació en xarxes implique unes identitats febles, sinó que, ben al contrari, abordar les diferents qüestions des de perspectives diferents ens ajuda a millorar l'empatia i enfortir el judici moral d'una manera tolerant i oberta.

Per últim, la possibilitat de participar amb identitats camuflades, des d'un anònim ben entès, permet protegir la privacitat i garantir una protecció emocional i personal a més d'oferir oportunitats d'opinar de manera més lliure i sense pressions. La capacitat de participar en debats deslocalitzats amplia el camp d'actuació i facilita la implicació en problemes globals. La rapidesa en les preguntes i respostes, així com la seua facilitat, fomenten l'agilitat mental i un intel·lecte despert.

Amb tot, no podem oblidar que ens trobem davant d'un fenomen relativament recent, les xarxes socials tenen deu anys i escaig i tots aprenem amb elles mentre modifiquen el seu funcionament, corregeixen els seus errors i evolucionen en sentits desconeguts, alguns que aporten més capacitat d'aprenentatge i altres que augmenten la capacitat de control. Per això, aquest caràcter recent del context digital i les possibilitats de creixement que aporta són un espai de creixement que no podem controlar però sí aprofitar críticament.

6. Principis rectors de la mediació educativa digital

Si apliquem el que hem dit més amunt a la nostra autoformació educativa en xarxes, podem trobar uns pocs principis directores de la nostra activitat digital, unes poques línies que ens poden ajudar en el nostre procés d'autoformació permanent:

- Hem de buscar comptes de mitjans de comunicació, personalitats, organitzacions i grups contrastats i amb visió crítica de la informació, així com identitats particulars enriquidores, mesurades o amb visions personals ben fonamentades, ja siguin coincidents amb la nostra ideologia o no del tot.
- Hem de participar, seguir, reproduir i difondre aquestes opinions que treballen per una veritat ben entesa, contrastada, raonada i matisada, sense voluntat de imposar-se de manera acrítica, però en lluita contra les *fake-news*, el negacionisme o la manipulació política.
- Hem de ser conscients i saber reconèixer l'existència de xarxes de bots i de campanyes finançades amb identitats falses o comprades, que fomenten visions esbiaixades, adoctrinadores o directament manipuladores, i no deixar-se influir per aquestes, ni participar en la seua difusió.
- Tenim el dret a bloquejar comptes tòxics o que no aporten opinions raonades, sinó que desqualifiquen, insulten o directament amenacen. Per salut mental i equilibri personal.
- No tenim cap obligació d'entrar a totes les batalles, més aïna hem de prendre distància per mesurar la resposta i decidir si és positiva o contraproduent. Cal una reflexió serena sobre la manera de frenar els discursos d'odi i una és no donar-los altaveu, ni reproduir el seu discurs amb una refutació directa.
- Hem d'aprendre a controlar el temps i l'ansietat del consum de xarxes, no caure en la dependència ni en l'obsessió.
- Participar en *hashtags* i discussions amb objectius clars i que compartim, sense practicar seguidisme però des de la consciència de la nostra funció d'altaveu i reproducció en xarxes.
- Hem de buscar xarxes lliures alternatives a les empresarials més emprades, no tant per abandonar aquestes últimes, sinó per bastir alternatives, fomentar el seu creixement i utilització i contrastar informacions.

- Igualment, hem de participar en la internet de proximitat, bastir xarxes d'ajuda i solidaritat veïnal i comunal, de grups independents i alternatius.

Potser amb aquesta formació, aconseguirem ser més conscients de la manipulació a què ens sotmeten les xarxes. *Twitter, Facebook, Instagram o Google*, són empreses programades per guanyar diners, però potser si en som conscients de la manera de funcionar, acabarem exigint-los més transparència en la seua utilització dels algorismes que gestionen les dades, més control sobre l'ús que en fan d'aquestes dades i per a què, més garantia sobre la privacitat amb que respecten la custòdia de dades i, fins i tot, ens pot fer conscients de la necessitat de plataformes alternatives, de software lliure o públic gestionat de manera comunitària. Ara bé, aquest és un objectiu que entra dins del terreny de la utopia, però no podem oblidar que cap progrés humà s'ha fet sense utopies.

Referències bibliogràfiques

- CAMPS, V. 2017 Posverdad, la nueva sofística. En Ibáñez Fanés, Jordi (ed.) En la era de la posverdad. 14 ensayos. Barcelona; Calambur.
- CARBONELL, J. 2019. La educación es política. Barcelona: Octaedro.
- CASTELLS, M. 2001. *Galaxia internet*. Barcelona: Ed. Plaza i Janés.
- CASTELLVÍ MATA, J. TOSAR BACARIZO, B. Andreu Roses, M. Abril 2020. La lectura crítica de los medios digitales. Revista Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia. N. 99. pp. 7-14.
- CERDÁN MARTÍNEZ, V, GARCÍA GUARDIA, M.L. PADILLA CASTILLO, G. 2020. Alfabetización moral digital para la detección de deepfakes y fakes audiovisuales. Cuadernos de Información y Comunicación CIC. 25.
- ECHVERRÍA, J. 1999. *Los señores del aire: Telépolis y el tercer entorno*. Barcelona: Destino.
- FERNÁNDEZ MARTORELL, C. 2008. El aula desierta. La experiencia educativa en el contexto de la economía global. Madrid: Montesinos.
- FERNÁNDEZ MARTORELL, C. 2020. Observacions a la retòrica de les noves propostes pedagògiques. En AAVV. Pedagogies i emancipació. Barcelona: Arcàdia, Macba.
- GARCÉS, Marina. 2017. Nueva ilustración radical. Barcelona: Nuevos cuadernos Anagrama.
- GARCÉS, Marina. 2020. El contratemps de l'emancipació. En AAVV. Pedagogies i emancipació. Barcelona: Arcàdia, Macba.
- GIMENO SACRISTÁN, J. Pérez Gómez, A. I. 2005. Comprender y transformar la enseñanza. Madrid: Morata.
- KANT, I. Resposta a la pregunta què és Il·lustració? València: Universitat de València.

- MANSILLA, J. Junio 2021. El Salto 5. Las redes sociales y las masas de sonámbulos. Una guerra, la de las redes sociales, no se acaba porque uno abandone la batalla. (<https://www.elsaltodiario.com/opinion/redes-sociales-y-masas-de-sonambulos>). Revisat 16/06/21)
- MARINA, J. A. Diciembre 2012. Neurociencia y educación. Participación educativa. nº 1. p. 6-14
- MORGADO BERNAL, I. Diciembre 2012. Claves neurocientíficas de la enseñanza y el aprendizaje. Participación educativa. nº 1. p. 14-17
- MUÑOZ, G. 2020. Elogi del pensament crític, València, Afers.
- PEIRANO, M. 2019. El enemigo conoce el sistema. Barcelona: Debate.
- ZAFRA, R. 2017 Redes y posverdad. En Ibáñez Fanés, Jordi (ed.) En la era de la posverdad. 14 ensayos. Barcelona; Calambur.

Revista semestral
hivern 2021 · Núm. 46
12 €

TAREPA - PV

Taller per a l'Acció Renovadora
de l'Educació Permanent d'Adults

L'ULLAL Edicions

